

# การศึกษาการเพิ่มมูลค่าป่าไม้เสม็ดขาวการสร้างไม้พาดล่อฝิ่งหลวงให้สร้างรวงรัง พื้นที่ป่าเสม็ดขาว บ้านตอหลังและบ้านทรายขาว ตำบลไพรวัน อำเภอดงบัง จังหวัดนครราชสีมา

วิโรจน์ ศิริอุมากุล, พลชีพ หล้าหีส และสุรัชย์ เด่นศุภกุล  
งานป่าไม้ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

## บทคัดย่อ

การศึกษาการเพิ่มมูลค่าป่าเสม็ดขาว การสร้างไม้พาดล่อฝิ่งหลวง ให้สร้างรวงรังในพื้นที่ป่าเสม็ดขาว บ้านตอหลัง และบ้านทรายขาว ตำบลไพรวัน อำเภอดงบัง จังหวัดนครราชสีมา ดำเนินการทดลองในปี 2556 - 2558 ในพื้นที่บ้านตอหลัง และบ้านทรายขาว ตำบลไพรวัน อำเภอดงบัง จังหวัดนครราชสีมา โดยเก็บข้อมูล ปริมาณน้ำผึ้งที่ได้จากการทำไม้พาดล่อฝิ่งหลวงให้สร้างรวงรังในป่าเสม็ดขาวบนพื้นที่ประมาณ 500 ไร่ จำนวน ไม้พาดล่อฝิ่ง 200 ซุ้มต่อปี ทำซ้ำกันครบ 3 ปี ต่อเนื่องใน ปี พ.ศ 2556 พ.ศ 2557 และปี พ.ศ 2558 ผลจากการศึกษาเก็บข้อมูล พบว่าการบานของดอกเสม็ดขาว จำนวนฝิ่งมาสร้างรวงรังและปริมาณน้ำผึ้ง ที่ได้รับ ทั้ง 3 ปี ผลเป็นดังนี้ ในปี พ.ศ 2556 ปริมาณดอกเสม็ดมาก ฝิ่งมาสร้างรวงรัง 9 ซุ้ม ปริมาณน้ำผึ้งที่เก็บเกี่ยวได้ 28.5 ขวดหรือ 21.375 ลิตร (น้ำผึ้ง 1 ขวดความจุปริมาณ 0.75 ลิตร) ปี พ.ศ 2557 ปริมาณดอกเสม็ดมาก ฝิ่งมาสร้างรวงรัง 87 ซุ้ม ปริมาณน้ำผึ้งที่เก็บเกี่ยวได้ 387 ขวด หรือ 290.30 ลิตร และในปี พ.ศ. 2558 ดอกเสม็ดมาก ฝิ่งมาสร้างรวงรัง 65 ซุ้ม ปริมาณน้ำผึ้งที่เก็บเกี่ยวได้ 282 ขวด หรือ 212 ลิตร สรุปการศึกษาการเพิ่มมูลค่าป่าเสม็ดขาวในพื้นที่ 500 ไร่ จำนวนไม้พาดล่อฝิ่ง 200 ซุ้ม ผลตอบแทนที่ได้รับ ทั้ง 3 ปี เฉลี่ยต่อไร่ เป็นดังนี้ ในปี พ.ศ 2556 มีรายได้เฉลี่ยจากป่าเสม็ดขาว 39.9 บาทต่อไร่ (ราคาน้ำผึ้งขวดละ 700 บาท) ในปี พ.ศ. 2557 มีรายได้เฉลี่ยจากป่าเสม็ดขาว 309 บาทต่อไร่ (ราคาน้ำผึ้งขวดละ 400 บาท) ในปี พ.ศ 2558 มีรายได้เฉลี่ยจากป่าเสม็ดขาว 225.5 บาทต่อไร่ (ราคาน้ำผึ้งขวดละ 700 บาท) รายได้เฉลี่ยทั้ง 3 ปี ผลตอบแทนที่ได้รับ 191 บาทต่อไร่ นอกจากนี้ยังค้นพบว่าน้ำผึ้งหลวงจากป่าเสม็ดขาวมีความเข้มข้นของน้ำผึ้งอยู่ในช่วง 71 เปอร์เซ็นต์ ขณะที่น้ำผึ้งจากป่าบกมีความเข้มข้นประมาณ 73 เปอร์เซ็นต์ และน้ำผึ้งจากป่าบนภูเขาที่มีความเข้มข้นประมาณ 74 เปอร์เซ็นต์ ส่วนสาเหตุที่น้ำผึ้งจากป่าเสม็ดขาวมีความเข้มข้นน้อยเพราะว่าต้นเสม็ดอยู่ในพื้นที่ลุ่มตื้นน้ำท่วมขัง ทำให้เกสรดอกเสม็ดมีน้ำผสมอยู่ในปริมาณมากเมื่อเทียบกับน้ำผึ้งจากป่าบกและป่าภูเขา

คำสำคัญ : ไม้เสม็ดขาว ฝิ่งหลวง รวงรัง

## หลักการและเหตุผล

ป่าพรุโต๊ะแดง มีพื้นที่ประมาณ 125000 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่อำเภอตากใบ อำเภอสุไหงปาตี อำเภอสุไหงโกลลกและอำเภอเมืองนราธิวาส เป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ประมาณ 50,000 ไร่ อยู่ตรงใจกลางป่าพรุจัดเป็นป่าสงวนมีความหลากหลายธรรมชาติสูง ขึ้นต่อมาเป็นป่าอนุรักษ์ เป็นผืนป่าที่ฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ประกอบด้วยไม้จากป่าพรุดั้งเดิมและป่าเสม็ดผสมกัน ส่วนชั้นนอกสุดเป็นป่าเสม็ด ป่าอนุรักษ์กับป่าเสม็ดรวมกันไม่น้อยกว่า 70,000 ไร่ นอกจากนี้ ยังมีป่าพรุอื่นๆ ในจังหวัดนราธิวาส เช่น พรุบาเจาะ พรุกาบแดง ป่าสงวน โคกไม้เรือ เป็นต้น ป่าพรุในจังหวัดนราธิวาส ในปัจจุบัน ผืนป่าส่วนใหญ่จะเป็นป่าเสม็ดขาว ชุมชนรอบป่าพรุรู้จักการพึ่งพาและใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ เช่น ใช้ๆไม้ทำฟืน ทำรั้ว เปลือกมุงหลังคา ยอดอ่อนนำมาทำเป็นผัก และนอกจากนี้ยังมีชาวบ้านได้เรียนรู้จากภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดต่อกันมาโดยการทำไม้พาดล่อฝิ่งให้ฝิ่งหลวงเข้ามาสร้างรวงรังในป่าเสม็ดขาว เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนรอบป่าพรุ (ธนิศย์, 2542)

ฝิ่งหลวงจะอพยพเข้ามาในพื้นที่ป่าเสม็ดขาวเป็นประจำทุกปี ในช่วงเดือนมิถุนายน -พฤศจิกายน เพื่อหาเกสรน้ำหวานจากดอกเสม็ดขาว ซึ่งมีจำนวนมหาศาลทั่วทั้งผืนป่า ขณะเดียวกันต้นเสม็ดขาวฝิ่งไม่สามารถเกาะได้ เพราะเปลือกเสม็ดหลุดได้ง่าย ชาวบ้านจึงหาวิธีสร้างที่อยู่อาศัยให้ฝิ่งได้มีที่เกาะสร้างรวงรัง เพื่อจะเอาน้ำฝิ่งนำไปบริโภคต่อไป โครงการ “ศึกษาการเพิ่มมูลค่าป่าเสม็ดขาว การสร้างไม้พาดล่อฝิ่งหลวง ให้สร้างรวงรังในพื้นที่ป่าเสม็ดขาว บ้านตอหลัง และบ้านทรายขาว ตำบลไพรวัน อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส” จึงเป็นแนวทางเลือกในการเพิ่มมูลค่าให้ป่าเสม็ดขาว

## อุปกรณ์และวิธีการ

### 1. อุปกรณ์

- 1.1 ไม้กระแทง ไม้กระแทงทุ้ม ไม้หลาวโชนผ่าซีกไม้กะบวย ต้นดินเป็ด ไม้หมาก
- 1.2 ขวดเก็บน้ำฝิ่ง
- 1.3 อุปกรณ์ในการทำไม้พาดล่อฝิ่ง

### 2. วิธีการ

2.1 สำรวจและเก็บข้อมูลสภาพพื้นที่ป่าเสม็ดขาว จัดทำแปลงตัวอย่างเพื่อการศึกษาให้ครอบคลุมพื้นที่ป่าเสม็ดขาว

2.2 การเลือกทำเล การเลือกพื้นที่ทำไม้พาดล่อฝิ่ง การเลือกพื้นที่ ทำไม้พาดล่อฝิ่ง ต้องเลือกทำเล ที่คาดการณ์ว่าเป็นแนวร่องฝิ่งบินผ่าน การเลือกชนิดไม้พาด ไม้พาดล่อฝิ่งสามารถทำได้กับไม้หลายชนิด เช่น ไม้กระแทง ไม้กระแทงทุ้ม ไม้หลาวโชนผ่าซีกไม้กะบวย ต้นดินเป็ด ไม้หมาก และไม้อื่นๆที่มีความคงทนแข็งแรง แต่ที่บ้านตอหลังและบ้านทรายขาวนิยมทำด้วยไม้กระแทง เป็นไม้เนื้ออ่อน น้ำหนักเบา โตเร็ว หาง่าย มีอยู่ทั่วไปในพื้นที่ การเลือกไม้งาม ไม้งามเป็นไม้ชนิดใดก็ได้แต่ต้องมีความแข็งแรง สามารถรองรับน้ำหนักของไม้พาดได้ โดยทั่วไปจะเลือกเอาไม้ที่หาง่ายและอยู่ใกล้บริเวณที่ทำไม้พาด ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1.5-2 นิ้ว ความยาวตั้งแต่ 1.5- 2.0 เมตร ทำการปักปิดซุ้ม และเผ้าร่วงและสังเกตพฤติกรรมของฝิ่งขณะที่สร้างรวงรัง

2.3 การเก็บเกี่ยวผลผลิต วัสดุและอุปกรณ์การตีฝิ่ง การตีฝิ่ง การเก็บรักษา

2.4 เก็บรวบรวมข้อมูลในแปลงตัวอย่าง ด้านพฤกษศาสตร์ต้นเสม็ดขาว ในรอบปี โดยเฉพาะศึกษาการบานของดอกเสม็ด ที่มีผลต่อการอพยพของฝิ่งหลวงมาสร้างรวงรัง วงจรการอพยพของฝิ่งหลวงมาสร้างรวงรังและอพยพกลับในพื้นที่ป่าเสม็ดขาว จำนวนซุ้มไม้พาด/แปลง/ไร่ จำนวนซุ้มไม้พาดที่ฝิ่งมาสร้างรวงรัง/แปลง/ไร่ ผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้จำนวนลิตร/แปลง/ไร่/รวงรัง ผลตอบแทนจำนวนเงิน (บาท) /แปลง/ไร่

2.5 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการอพยพมาสร้างรัง นำผึ้งไปตรวจสอบคุณสมบัติด้าน ความชื้น ความเข้มข้น และคุณค่าโภชนาการ

2.6 สรุปและประเมินผล

## ผลการศึกษาและวิจารณ์

### 1. การบานของดอกเสมีด

ดอกเสมีดมีเกือบลดทั้งปี ช่วงที่มีมากเมื่อเข้าสู่ฤดูฝนประมาณเดือนพฤษภาคม เสมีดเริ่มแตกตาดอกและมีปริมาณมากขึ้นเมื่อถึงเดือนมิถุนายน กรกฎาคม สิงหาคม กันยายน ตุลาคม มากขึ้นตามลำดับ และเริ่มลดลงเมื่อเข้าสู่ช่วงปลายฤดูฝน ประมาณ เดือนพฤศจิกายน ธันวาคม และลดน้อยลงตามลำดับเมื่อเข้าสู่ช่วงเดือนมกราคม กุมภาพันธ์ มีนาคม และเดือนเมษายน

การบานของดอกเสมีดแบ่ง เป็น 4 ระยะ คือ ระยะที่ 1 แตกตูมดอก ใช้เวลาประมาณ 10 วัน ระยะที่ 2 ดอกบาน ใช้เวลาประมาณ 4 วัน ระยะที่ 3 ดอกร่วงโรย ใช้เวลาประมาณ 4 วัน ระยะที่ 4 พักตัวไม่สามารถกำหนดระยะเวลาได้ ขึ้นอยู่กับภูมิอากาศในแต่ละช่วง ปัจจัยหลักโดยปกติทั่วไปเมื่อเข้าสู่ช่วงดอกเสมีดบาน ระยะพักตัวจะสลับกับการแตกตาดอกหรือแตกตาใบตลอดช่วงฤดูกาล

โดยการบานของดอกเสมีดใช้เวลาประมาณ 4 วัน เป็นช่วงระยะเวลาที่ผึ้งงานบินมาหาเกสรดอกเสมีดนำน้ำหวานไปสะสมไว้ในรัง เพื่อเลี้ยงลูกอ่อน ในแต่ละช่อดอกผึ้งสามารถหาน้ำหวานได้นานถึง 4 วัน ก่อนที่ดอกเสมีดจะร่วงโรย คือ วันที่ 1 ดอกเสมีดบาน 25% วันที่ 2 ดอกเสมีดบาน 50% วันที่ 3 ดอกเสมีดบาน 75% วันที่ 4 ดอกเสมีดบาน 100%

### 2. การอพยพเข้ามาสร้างรังของผึ้งหลวง

สำหรับการอพยพของผึ้งหลวงเข้ามาสร้างรังในพื้นที่ป่าเสม็ดขาวและอยู่อาศัยในพื้นที่ป่าเสม็ดขาวนานประมาณ 5-7 เดือน แต่ละปีจะไม่เหมือนกัน บางปีจะเริ่มต้นจากเดือนมิถุนายน บางปีเริ่มต้นจากเดือนกรกฎาคม ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและปริมาณดอกเสมีดขาวในพื้นที่เป็นหลัก และพบว่าจะอาศัยอยู่ในป่าเสม็ดขาวมากในเดือนสิงหาคม กันยายน ตุลาคม ส่วนในเดือนพฤศจิกายน ธันวาคม จะลดน้อยลงตามลำดับ และผึ้งเริ่มอพยพออกจากพื้นที่ป่าเสม็ดขาวประมาณเดือนธันวาคม บางปีเลยไปถึงเดือนมกราคม จะพบผึ้งหลวงอยู่บ้าง แต่มีจำนวนน้อย

### 3. จำนวนซุ้มไม้พาด/แปลง/ไร่

ในแปลงทดลองสร้างไม้พาดล่อผึ้งในป่าเสม็ดขาว บนพื้นที่ประมาณ 500ไร่ สร้างไม้พาดล่อผึ้งทั้งหมดจำนวน 600 ซุ้ม/3 ปี ผึ้งมาสร้างรังรังทั้งหมด จำนวน 161 รังรัง เก็บน้ำผึ้งได้ 697.5 ขวด ราคาขายเฉลี่ยขวดละ 412 บาท คิดเป็นเงิน 287,370 บาท

### 4. ข้อมูลการทำไม้พาดล่อผึ้งให้สร้างรังรังเพื่อเพิ่มมูลค่าให้ป่าเสม็ดขาว

ผึ้งสร้างรังรัง 161 รังรัง/3 ปี 54 รังรัง/ ปี ผลผลิตน้ำผึ้งที่เก็บเกี่ยวได้ 697.5 ขวด/3 ปี 232.5 ขวด/ปี /500 ไร่ ผลตอบแทนที่ได้เป็นเงิน 287,370 บาท/3 ปี 95,790/ ปี ผลตอบแทนที่ได้เป็นเงิน 575 บาท/3 ปี และ 191.6 บาท /1 ปี /พื้นที่ 1 ไร่

## สรุป

จากการศึกษาการเพิ่มมูลค่าป่าเสม็ดขาว การสร้างไม้พาดล้อมี้งหลวง ให้สร้างร่องรังพื้นที่ป่าเสม็ดขาว บ้านตอหลัง และบ้านทรายขาว ตำบลไพรวัน อำเภอดงรัก จังหวัดนครราชสีมา จากการเก็บรวบรวมข้อมูล ภูมิปัญญาชาวบ้านในการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติป่าพุดการสร้างไม้พาดล้อมี้งหลวง ให้สร้างร่องรังพื้นที่ป่าเสม็ดขาวนั้น สามารถเพิ่มมูลค่าให้กับป่าเสม็ดขาวตั้งแต่ต้นขนาดเล็กจนกระทั่งถึงต้นขนาดใหญ่ เป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทั้งทางตรงและทางอ้อมในเวลาเดียวกัน เป็นการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านให้มีอาชีพเสริมเป็นทางเลือกในการดำเนินชีวิตที่มีการพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างคนกับป่าให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน

## เอกสารอ้างอิง

ธนิตย์ หนูยิ้ม และบุญชอบ บุญทวี.2542 ไม้เสม็ดขาว *Melaleuca cajuputi* powell. ศูนย์วิจัยและศึกษาธรรมชาติป่าพุดสระบุรี โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (งานป่าไม้) เอกสารเผยแพร่ทางวิชาการ ฉบับที่ 1